

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle IX.

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

„Nem, igazán nem szeretném ilyen fölületesen elvégezni föladatomat, és ezért a szezonvégről nem pislogok vissza a szezon elejére sem, hogy előrán-cigáljam a jól megérdemelt örök nyugalomból a jobb sorsra érdemes Hunyady Sándor penetráns darabját, a *Kártyázó asszonyokat*, amely egykor jó novella volt, hogy egészen rossz darab váljék idővel belőle.”

Érdeklődést csiholó kezdő mondatok a Film Színház Irodalom 1940. július 4-i számának első oldalán. Balassa Imre színi évadot elemző-értékelő írását olvasva elmélázom a roppant goromba jelzőn: *penetráns*. Durva szó, kemény ítélet – félreérthetetlen; nincs szükség finomkodó magyarázatra: egyértelmű, hogy a Vígszínház nézőteréről kifelé ballagva mire gondolt a kritikus, mi volt a véleménye a látott előadásról.

A bemutatót 1939 késő őszen „társasági körökben” izgatott érdeklődés előzte meg. „Hunyady Sándor nagyszerű regényéből írta a darabot, amelyben mindenki bízik, mert egyik legragyogóbb munkája a szerzőnek” (Déliab, 1939. november 4.). Az előadás *előzetes*, pletyka-zizegésű pikantériája: az évad elején a Vígszínházhoz szerződött Mezei Mária és a törzstag Muráti Lili, a két sikeres, körülrajongott filmsztár együtt fog fellépni, s róluk sokan tudják, hogy már szegedi gimnazista kamasz lány korukban féltékeny irigykedéssel méregették egymást az iskolai ünnepeken. Így vagy úgy, *méregetik* egymást ma is. A Délibáb újságírója szerint most – láss csodát! – „mint a legjobb barátnők együtt dolgoznak azon, hogy az új darabnak valóban minél nagyobb sikere legyen”.

A várt nagy siker helyett a Hunyady-darab csúfosan megbukott. Balassa Imre goromba jelzője – *penetráns* – langyos húsvéti vödör víz Schöpflin Aladár ledorongoló elmarasztalásához képest. „Szépszámú ember mozog a színpadon, de becsületes és emberséges csak egy van közöttük, Éva. A többi mind elvetemült, hitvány. A nők, a bridzsparti hölgyei párizsias pompába öltözött patkányok, akiket hatóságilag kellene kiirtani...” Még dicsérni is kétértelműen, már-már sértően dicsér a Nyugat rangos kritikus: „Az előadás a Vígszínház szokott színvonalán mozog. Mezey Mária, a színház új tagja penetráns erotikával fűti át szerepét, ő ma a

»vamp« típus legjobb megjelenítője színpadjainkon” (Nyugat, 1939. december).

Ha ma írnék színikritikát (ötven évvel ezelőtt írtam), nagyon meggondolnám: hasznos-e, érdekes-e leírni egy csapnivaló, netán undorítóan ízléstelen, beteg szellemiségű színházi előadásról, hogy *penetráns*.

A *penetráns* erotika (nem tudom, mit nevezett annak Schöpflin Aladár) férfiak számára lehet vonzó a színház sötét nézőterén vagy egy éjszakai lokál pezsgő áztatta szeparéjában, de Mezei Mária elkerítette, hogy alakításáról, színészi teljesítményéről csak ez a kétértelmű minősítés jutott eszébe a nagytekintélyű színikritikusnak.

(Menekült is a béklyónak érzett, színpadi létezésére rászáradt *vamp* szerepkörből: *Névjegy* címmel 1941-ben megjelent könyvecskéje, „írói” valómása rádöbbenette a mindenki által elismert nagy tudású, izgalmas tehetségű színházrendező, Jób Dánielt, hogy Mezei Mária lehet, sőt érdemes sors-hordozó, fajsúlyos főszerepeket osztani. „A *Névjegyet* átadtam Jób Dánielnek, s ő ideadta nekem Maugham »Színház«-ának Júliáját. Ez volt az első szerep, amiben végre önmagamból is közölhettem valamit. Ez volt az első igazi sikerem” – írta Mezei Mária 1947-ben. Júlia szerepe drámai fordulópont volt az életében: az elkövetkező két évtizedben penetráns helyett elbűvölő erotika lengte körül színpadi életét, alakításait.)

Gondolom, Csontos Gyula sem volt boldog, amikor elolvasta a neves színikritikusnak, a lap szerkesztőjének írását. Ha elolvasta!

A *népszerűtlen Csontos* – Egyed Zoltán a magyar színészet büszkeségének, különleges kiválóságának tartja Csontos Gyulát, egy pillanatra sem vonja kétségbe nagyságát, istenadta csodálatos tehetségét, nagy ívű művészi pályafutását. De: „Csontos úgy játszik a színpadon, mintha azt mondaná: *Legyetek boldogok, hogy egyáltalán láthattok, hogy lealacsonyodom ahhoz, hogy elétek álljak, és hegyóriási mivoltomat elétek tálalom!*”

Egyed Zoltán udvariasan, de kíméletlenül szerénységre, alázatra inti a mindenki által csodált Csontos Gyulát: „És végezni lehetne ott, hogy felvonás végén a többi kollégával együtt szépen, mosolyogva meg kellene jelenni a függöny előtt neki is:

nem esnék le a kínai császártól kapott ezerkarátos briliáns gyűrű az ujjáról...”

Schöpflin Aladár, Egyed Zoltán, Balassa Imre nyolcvan évvel ezelőtt nem tudták, mi az a *pc*, a *politikai korrektség*nek nevezett 21. századi szellemi-erkölcsi agyrém, az évezredes erkölcsi törvényeket megtagadó, semmisnek tekintő, gátlástalan, önző, önimádó hazugságbeszéd. Elképzelni sem tudták, hogy a 21. század első évtizedeiben milyen ember alatti szintre süllyed majd az európai népeesség egy részének gondolkodása és erkölcsi színvonala.

Akkoriban ami *penetráns* volt, arról azt írták, azt mondták: *penetráns! Még őszinte ember...* emberek voltak... Hála Istennek! Így legalább lehet valami fogalmunk arról, hogy a 20. század harmincas éveinek végén, negyvenes éveinek elején milyen volt a magyar színházi élet.

Például, olykor, *penetráns*.

A Film Színház Irodalom népszerű, színvonalas, sokaktól olvasott *művészeti* hetilap; a szerkesztő természetesen tudja, hol és mikor él: amiről 1940 júliusában hallgatni kell, arról hallgat. Június 14-én Hitler hadserege elfoglalta Párizst, 22-én Franciaország feltétel nélkül megadta magát, július 1-jén az ország meg nem szállt területén német hűbéres bábkormány alakult.

*Háború van most a nagyvilágban,
Isten sírja reszket...*

Budapesten még béke van. A divatosan öltözködni szerető ifjú és kevésbé ifjú hölgyeket foglalkoztató fontos kérdés: *kalappal vagy kalap nélkül?* „Nem tudom megállni, hogy ne írjak én is egy pár szót a »kalappal vagy kalap nélkül« kérdésről. Én sem helyeslem, ha valaki felöltözik »grande toilette«-be, és kalap nélkül »lengő-lobogó hajzattal« kiül a korzóra, vagy úgy megy el, akár délelőtt vagy délután vásárolni. Ellenben nagyon egészséges, ha kirándulás, strand és egyéb sportoknál kalap nélkül vagyunk! Különben is rendelkezésünkre áll a különböző anyagokból és színekből álló turbán és a neccturbánok választéka. Tehát: mindent a maga idejében! Sporthoz, kiránduláshoz kalap nélkül, egyébként kalappal. Sz. K.”

Sok gondja-baja, nehézsége mindennapi életében a levélíró hölgynek aligha lehetett.

Három hónappal korábban, április 6-án tették közzé a 2520/1940. számú kormányrendeletet a cukor- és zsírjegyek bevezetéséről. A havi cukorfejradag Budapesten 1 kg, a heti zsírradag 24 dkg... Kalapjegy viszont nincs; kalapot, főkötőt, turbánt –

neccturbánt is! – korlátlanul vásárolhatnak a hölgyek. A balerina éppúgy egy kiló cukrot fogyaszthat havonta, mint a divatos filmsztár, de kalapra stb. mindenki annyit költ, amennyit akar – vásárlási kedvének csupán pénztárcája szab határt.

Mibe kerül egy színésznő önmagának? – ismert, közkedvelt művésznőket faggat mindennapi kiadásairól a hetilap újságírója, Szombathelyi Blanka. A színésznők – nem meglepő! – sokat telefonálnak. Muráti Lili 50, Fejes Teri 40, Szalay Karola 35 pengőt költ minden hónapban telefonos csevegésre és nélkülözhetetlen ügyintézésre. Szalay Karolának nincs autója, ő havonta húsz pengőt fordít közlekedésre, a másik két művésznőnek 100-100 pengőbe kerül sokak által irigyelt négykerekűje.

Muráti Lili „szenvédélya” az olvasás, havi ötven pengőt szán könyvvásárlásra. Fejes Teri szenvédélyes kártyás, a rendszeres rómpartikon félfilléres alapon hónapról hónapra havi kilencven pengőt szokott *veszíteni*. Szalay Karola – egy balerina részéről ez is *szenvédély* – egyetemre jár, ez minden hónapban harminc pengő költség.

A háztartásra fordított összeg látszólag azonos nagyságrendű: Muráti Lili háztartása, lakbéré 500, Fejes Teri háztartása, lakbéré 550, Szalay Karola háztartása, lakbéré havi 400 pengő. A balerina pironkodva megjegyzi: „...vacsorára leginkább meg vagyok híva, úgyhogy ez lényeges megtakarítás.” Muráti Lilihez képest a táncosnő parányi lakásában „roppant szerényen” él, neki fix fizetése van, ellentétben a sokat sok helyen kereső filmsztárokkal.

Ruhára ki többet, ki kevesebbet költ. Szalay Karola havi 100, Fejes Teri 200, Muráti Lili 1000 pengőt. A filmsztár szemlesütve bevallja: „Ruhát legalább egy hete nem csináltattam.”

Szalay Karola havi kiadása 585 pengő, operaházi fizetése 600 pengő. Fejes Teri a gázsját – összeget nem említi – átadja háztartását vezető édesanyjának, havi összkiadása 1030 pengő. Muráti Lili havi költségvetése 1960 pengő; a felsorolt összegek között szerepel egy sokismeretlenes tétel: *Váratlan kiadás kb. 200 pengő*.

Rendteremtésre elszántan, máskor zűrzavart felszámolni akaró szenvédéllyel a színésznők olykor-olykor (ki ritkán, ki gyakran, ki életében egyszer) *átláthatóvá* próbálják tenni zilált pénzügyi helyzetüket.

A *bevételek* tételesen számba venni nem okoz fejtörést: fizetés, jövedelem, jutalom, fellépés, film, rádió...

A *kiadások* mindennapi rendszeres feljegyzése már nem ilyen egyszerű. Muráti Lili is *váratlan kiadásoknak* nevezi azt a havi kb. 200 pengőt (sokak-

nak akkor az álmodott havi fix!), amely összeg mint lukas zsebből folyt ki számolatlanul a kezéből.

(Mezei Mária életében is volt – jóval később! – néhány év, amikor rendszeresen, napról napra kézzel írott háztartáskönyvet vezetett. A bal oldali oszlopban – 1970. április – a bevételek: *nyugdíj 3.950-, rádió ism. 300-, N. színháztól 2.020-, filmgázi 2.735-, jutalom 1900-, összesen 10.905 forint*. A jobb oldali oszlopban a költségek: *alapkiadások 2062 Ft, koszt 2.500-, Paulának tartozás 200-, Jánosnak 1.000 – ez összesen 4.862-; hozzá jön még lökésgátló és vacsora 940-. Ha csak ennyit költött, igazán takarékosan élt a művész, de az oszlop alján még egy feljegyzés: különkiadások 5.030-; a havi kiadás így 10.832 forint, s a hó végén marad – maradt? – a kasszában majdnem száz forint.*

Ruttkai Éva is vezetett – ideig-óráig – kéziratos háztartáskönyvet. Ilyenformán: *Üveg bor 22,50-, parrizser, 20 dkg, 5.40-, kenyér 3.60-, egyéb 150 forint.*)

Régi színházi hetilapot olvasgatok. Utolsó oldalán a szerkesztő folytatásokban közölt hollywoodi regénye: *Amerikai tragikomédia*, a 60. és 61. fejezet. (Két év múlva az írásmű *Hollywoodi kaland* címmel jelent meg!) Jó szerkesztő, remek színházi kritikus, éles szemű színházi szakember volt Egyed Zoltán – regénye korszerűen érdektelen és lapos.

Vaszary Gábor néhány soros elméncskései közül – hajnali záróakkordként – az egyiket újra elolvasom: „Egy dalmát városkában a következő figyelemzavaró táblát függesztették ki az autósok számára: »Ha lassan hajtsz, megismered városunkat. Nagyon szép. Ha gyorsan hajtsz, megismered börtönünket. Nagyon sötét és dohos.«”

Micsoda idők! 1940 nyarán előfordult, hogy felöltlen alakok, úgynevezett úrvezetők százhusz kilométeres eszement sebességgel száguldoztak az országutakon.

